

بررسی ساختار مناظره‌های پروین اعتصامی

محمد جلیل بهادری^۱

دکتر سید احمد حسینی کازرونی^۲

چکیده

مناظره، یکی از انواع مهم ادبی است که خاستگاه آن مشرق زمین است و آبشخور آن از یک جهت، اندیشه‌ی دمکراسی است و از جهت دیگر تفکر دوگانه‌گرایی. در این مقاله، مناظرات پروین، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند تا هم ویژگی‌های ساختاری و هم ویژگی‌های محتوایی آن‌ها مشخص گردد. مناظره‌های ادبی، معمولاً دارای سه بخش آغاز، بدنه و پایان است. بخش آغازین مناظره، در اشعار پروین، گاه یک مصراع و حتی نیم مصراع است و گاهی به چندین بیت می‌رسد و پس از آن، بدنه و متن اصلی آغاز می‌شود، که شخصیت‌های مناظره به بیان عقاید خود می‌پردازند و در هر کدام از طرفین مناظرات پروین، تنها قریب ۸۵٪ فرصت اظهار نظر می‌یابند. در برخی از مناظرات، بخش پایانی و نتیجه‌ی مناظره در یک یا چند بیت جلوه‌گر می‌شود، اما نزدیک به ۹۰٪ مناظرات پروین، بدون بیان نتیجه‌گیری مستقیم شاعر به پایان می‌رسد.

کلیدواژه: پروین اعتصامی، مناظره‌ی ادبی، ساختار مناظره، دوگانه‌گرایی، کثرت‌گرایی

۱. مربی زبان و ادبیات فارسی (نویسنده‌ی مسؤول) دانشگاه آزاد اسلامی - واحد ایلام

۲. استاد زبان و ادبیات فارسی - دانشگاه آزاد اسلامی - واحد بوشهر

مقدمه

در دانش‌نامه‌ی فلسفه در زیر مدخل دوگانه‌گرایی^۱، مناظره، مرتبط با دوگانه‌گرایی دانسته شده است (Stanford, 2007). البته مناظره از یک سو، نشانه‌ی تفکر و منش دموکراتیک است، که شنوندگان با استماع سخنان و دلایل دو طرف به قضاوت می‌پردازند و بر حقانیت یکی و باطل بودن دیگری رأی می‌دهند و از سوی دیگر، می‌توان منشأ مناظره را در فلسفه و تفکر دوگانه‌گرایی جستجو کرد. تفکری رایج در فلسفه و جهان بینی، که بر اساس آن، انسان‌ها برای اغلب پدیده‌ها، تقابلی طبیعی و منطقی قائلند؛ مثلاً جسم را مقابل روح، خیر را مقابل شر، زشتی را در برابر زیبایی، تاریکی را رویاروی روشنی، سفیدی را در برابر سیاهی، گناه را رویاروی ثواب قرار می‌دهند. در پدیده‌های مادی نیز این دوگانه‌گرایی وجود دارد: شب و روز، گل و خار، پیر و جوان، غنی و فقیر، ماه و خورشید، تابستان و زمستان، خشکی و دریا، زن و مرد. «این نوع جهان‌بینی هم در دوره‌ی سنت‌گرایی و هم در دوره‌ی مدرنیته رواج داشته و کلیسای کاتولیک از حامیان عمده‌ی آن به شمار می‌آید، اما در دوره‌ی پست مدرن با تکیه بر نظریه‌ی «تسبیت»، ایده‌ی کثرت‌گرایی^۲، به جای دوگانه‌گرایی مطرح می‌شود، که در آن، مطلق‌گرایی جای خود را به‌اندیشه‌ی نسبی بودن امور می‌دهد و تفکر دو مقولگی که مطابق آن پدیده‌ها به دو مقوله‌ی برابر و مقابل هم تقسیم می‌شوند، رنگ می‌بازد و فلسفه و جهان‌بینی کثرت‌گرایی و چند مقولگی جای آن را می‌گیرد؛ در این نوع تفکر، مثلاً خیر یا شر به صورت مطلق وجود ندارد، بلکه این دومقوله، در دو سر محوری قرار می‌گیرند که درجات مختلفی از آن‌ها در فاصله‌ی این دو وجود دارد» (همان).

در مناظرات پروین، دو سوی مناظره، گاهی دو مقوله‌ی مقابل و متضاد هم هستند، مانند امید و نومیدی، عالم و نادان، موی سفید و موی سیاه، دزد و قاضی، عاقل و دیوانه، ذره و خورشید، پیر و جوان، غنچه و گل پژمرده؛ گاهی هم دو طرف مناظره، ظاهراً پدیده‌های متضاد نیستند؛ مانند نخ و سوزن، قاضی و همسرش، بنفشه و لاله، تابه و دیگ، سوزن و رفوگر، دیده و دل، مردمک و مژگان، الماس و زرگر، اما شاعر در این موارد نیز، معمولاً ویژگی‌های متضادی را در آن‌ها می‌یابد و با تمرکز بر آن ویژگی‌ها، مناظره‌اش را خلق می‌کند.

جالب است که بدانیم با ایجاد و نضج تفکر کثرت‌گرایی، نوع ادبی مناظره و شیوه‌ی مناظره سرایی کم‌رنگ می‌شود و رونق خود را از دست می‌دهد. تا پیش از تفکر پست مدرنیسم، شیفتگی و میل زیادی به دو شاخگی در همه‌ی انواع ادبی جهان ظاهر شد، اما تنها نوع مناظره بود که به طور کامل این دو گانگی را توصیف می‌کرد. این ایده در همه چیز جاری بود؛ یعنی، اعتقاد به وجود تقابلی طبیعی و منطقی میان امور و پدیده‌های مادی و انتزاعی باور غالب بود، و این مفهوم به وسیله‌ی زبان دینی موجود در کلیسای کاتولیک تقویت می‌شد. تقابل‌ها در این زمان، محدود بود میان چیزهایی چون تورات و انجیل، گناه و پرهیزگاری، معاصی روح و معاصی جسم، خیر و شر، خدا و شیطان، انسان و خدا.

در مناظرات ادبی، که به دو صورت شعر و نثر وجود دارد، مناظره در حقیقت وسیله‌ای برای بیان عقاید شاعر یا نویسنده است؛ در حکایت: «جدال سعدی با مدعی»، سعدی، به طور آشکار، خود را در یک سوی مناظره قرار می‌دهد همان گونه که پروین در مناظره «محتسب و مست»، از زبان مست، سخنان و افکارش را نشان می‌دهد.

تاریخچه‌ی مناظره

مناظره، در مشرق زمین، قدمتی چندین هزار ساله دارد و به ادعای تفضلی: «این نوع ادبی در بین النهرین و در ادبیات سومری (نیمه‌ی اول هزاره سوم قبل از میلاد) رایج بوده و نمونه‌هایی از آن در متون سومری اکدی دیده می‌شود و به نظر می‌رسد که ایرانیان این نوع ادبی را که به شکل شفاهی بوده، از بین‌النهرین اقتباس کرده‌اند.» (Encyclopaedia Iranica)

به نوشته‌ی هرودت: «در سال ۵۲۲ پیش از میلاد، پس از قتل بردیای دروغین، هفت تن از بزرگان ایران، برای شکل حکومتی آینده ایران به مناظره نشستند. در مناظره‌ای که میان بزرگان ایران شکل گرفت اوتان، حکومتی مردم سالارانه را بر پایه‌ی دموکراسی پیشنهاد کرد و دیگر انواع حکومت را به چالش کشید. در مقابل مگابیزوس در دفاع از الیگارشسی سخن گفت. اما داریوش بزرگ با دفاع از نظام سلطنتی، آن را بهترین نوع حکومت دانست. چهار مرد دیگر نیز طرف داریوش را گرفتند. در نهایت این مناظره به نفع داریوش به پایان رسید و او به شاهنشاهی رسید» (Herodotus, 2010, 192-203).

شعر مناظره در اروپا سابقه‌ی زیادی دارد و «به عنوان نوعی ادبی، ابتدا در قرن‌های هشتم و نهم میلادی ظاهر شده است. اولین نمونه‌ی مناظره در اروپا مناظره‌ی بهار و زمستان^۱ است که در اواخر قرن هشتم میلادی نوشته شده است که منسوب به آلکوین^۲ است. این شعر، رسماً تولد نوعی مناظره و آغاز الگویی برای اشعار بعدی این ژانر می‌باشد. البته این مناظره چندان علمی و دانشگاهی نیست، تبادل کلام میان شخصیت‌ها کم و خلاصه است و دقیقاً متعادل است و در نهایت

1. Conflictus Veris et Hiemis
2. Alcuin

موضوع مورد بحث حل می‌شود. سبک مناظره ای که در این اثر به نمایش گذاشته شده است، در اواخر قرن چهاردهم و در مناظره‌ی «روح و بدن» نیز دیده می‌شود که شامل خواب‌های راوی است در مورد مباحثه روح و بدن که کدام‌یک از آن دو مسؤول گناهان و خطاهای انسان در طول زندگی است، که هر کدام دیگری را مسؤول گمراهی خود می‌داند.» (Conlee.1991, XIII)

البته «اکلاگز»^۱ اشعار چوپانی و برژیل نیز که موضوع آن داستان دو چوپان در مسابقه‌ی هوش با همدیگر است، می‌تواند به عنوان اولین شکل شعر مناظره در غرب مطرح باشد» (Garbaty.1984, 555).

با توجه به سند «درخت آسوریک» این نوع ادبی در دوره‌ی اشکانی و ساسانی رایج بوده و در ادبیات فارسی دوره‌اسلامی، در آثار شاعرانی چون اسدی توسی، فردوسی، نظامی، سعدی و خواجه‌ادامه یافته است و «از معاصران، شادروان ملک‌الشعرای بهار، مناظرات جالبی همانند مناظره‌ی «چشمه و سنگ»، «نی و بلوط»، «بط ماده و بط نر»، «ضمیران و بید» وجود دارد» (رزمجو، ۱۳۸۵: ۱۳۶).

«از میان شاعران معاصر، پروین اعتصامی شاعری است که با قدرت ذوق و ابتکار خاص خود، مناظرات زیبا و آموزنده‌ای را از زبان اشیا، پرندگان، عناصر طبیعت، از قبیل: سوزن و پیراهن، دیگ و تابه، مور و مار، مرغ و ماهی، صیاد و مرغ، ابر و باران، کرباس و الماس، کوه و کاه، چشم و مژگان، دام ودانه، آینه و شانه، سیر و پیاز، عدس و ماش و... استادانه به رشته‌ی نظم درآورده است» (همان).

معرفی مناظره

مناظره در ادب فارسی، مکالمه و گفت‌وگویی است دو طرفه، که هر طرف با استدلال و ارائه‌ی براهین، سعی می‌کند که برتری و فضیلت خویش را بر دیگری

اثبات کند و گفتگویی است میان چند عامل که هر کدام از زاویه و منظر متفاوتی به یک موضوع می‌نگرند و این شیوه‌ی گفتگو به خواننده یا شنونده، این امکان را می‌دهد که بتواند دایره و گستره‌ی شناخت و درکش را وسعت بخشد و با زوایای یک موضوع آشنا کند. این نوع ادبی از یک سو، مبتنی بر استدلال منطقی است و از سوی دیگر مبتنی بر علم بیان، که گوینده با استفاده از این دو شگرد، و ترغیب احساسات شنونده می‌کوشد که او را با خود همراهی کند. و نتیجه‌ی مناظره، رأی و قضاوتی است که توسط شنونده یا خواننده اتخاذ می‌شود.

«مناظره از انواع فرعی یا روئایی است که خاص شعر فارسی است و گفتمانی است که بر مبنای سؤال و جواب شکل گرفته باشد و دارای ژرف ساخت حماسه است، زیرا در آن بین دو کس یا دو چیز بر سر برتری و فضیلت خود بر دیگری، نزاع و اختلاف لفظی در می‌گیرد و هر یک با استدلالاتی خود را بر دیگری ترجیح می‌نهد و سرانجام یکی مغلوب یا مجاب می‌شود» (شمیسا، ۱۳۷۴: ۲۲۷).

هر چند در مناظره به ظاهر، دو عنصر متقابل با کمک استدلال، می‌کوشند که برتری خود را بر دیگری اثبات کنند، ولی در واقع این تفکر و نگاه شاعر است، که پیروز میدان مباحثه است. و شاعر نظر و ایده‌ی خود را از زبان طرف غالب بیان می‌کند. در مناظره‌ی خسرو با فرهاد، در واقع، فرهاد ساخته و پرداخته‌ی ذهن و زبان نظامی است و در مناظره‌ی بلبل و مور پروین اعتصامی، شاعر در نقاب مور ظاهر می‌شود و بلبل را که مظهر خود خواهی است، نکوهش می‌کند.

«در مناظره، شاعر از زبان دو یا چند شخصیت که در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند، سخن می‌گوید و صفات هر یک را از زبان آن‌ها بیان می‌کند تا سرانجام برتری یکی از آن‌ها اثبات شود. معمولاً شاعر با مقابله دو عنصر متضاد و مخالف و طرح گفتگو و مباحثه آن‌ها قصد اثبات نظریه‌ای فلسفی یا نتیجه‌ای اخلاقی دارد.

مباحثه‌کننده‌ها اغلب انسان هستند یا اشیا و جانوران یا مفاهیم انتزاعی از قبیل عقل، اقبال، ثروت که در قالب شخصیت‌های انسانی در برابر یکدیگر قرار می‌گیرند و گاه هر کدام از آن‌ها مظهر و نشانه‌ی طرز تفکر یا عقیده‌ای است. از این جهت مناظره را نوعی تمثیل و گاه یکی از انواع استعاره دانسته‌اند» (میر صادقی، ۱۳۷۶: ۲۵۴ به نقل از فلاح ۱۳۸۷: ۱۵۴).

مناظره شاید از یک جهت به ادبیات حماسی مربوط گردد، اما از جهت دیگر به ادبیات نمایشی مرتبط می‌شود، چون بر اساس گفتگوی میان شخصیت‌ها شکل می‌گیرد، به همین خاطر رحیم کوشش در تعریف مناظره می‌گوید: «مناظره یک گفتگوی دوطرفه است و عنصر دیالوگ بزرگ‌ترین نقش را در آن ایفا می‌کند؛ این خود سبب می‌شود که شعر به نمایش بسیار نزدیک گردد؛ این همان چیزی است که شعر امروز، از آغاز در جست و جوی آن بوده است.» (کوشش، ۱۳۸۵: ۵۲)

از جنبه‌ی دیگر، مناظره را باید از انواع ادبیات تعلیمی به حساب آورد که شاعر با استفاده از اجرای یک نمایش و با کمک فن بیان، درسی اخلاقی، اجتماعی، فلسفی یا دینی را به مخاطب منتقل می‌کند.

باید یادآور شد، که مناظره‌ی ادبی^۱ با مناظره‌ی فلسفی فرق دارد. آنچه به نام مناظره از فلاسفه نقل می‌شود نوعی گفت‌وگو است که تحت عنوان دیالوگ^۲ شناخته می‌شود، مانند مناظره‌های سقراط، افلاطون یا بارکلی، حال آن که مناظره‌های ادبی نوعی پیکار است میان دو طرف (یا بیشتر) برای برتری جویی یا اثبات برتری یک طرف بر طرف دیگر.

ساختار مناظرات پروین

ساختار مناظره، همانند هر نوشته و کلام دیگری، از سه قسمت آغاز(مقدمه)، بدنه و پایان شکل می‌گیرد. اصلی‌ترین بخش مناظره، بدنه‌ی آن می‌باشد که حاوی گفتگوی میان شخصیت‌هاست و هر مناظره‌ای از داشتن آن ناگزیر است. علاوه بر این بخش، شاعر برای ورود به مرحله‌ی گفتگو، معمولاً دست به فضا سازی و مقدمه چینی می‌زند و ممکن است شاعر پس از بدنه‌ی اصلی، نظر خود را به عنوان نتیجه‌ی بحث، نیز بیان کند.

• آغاز مناظره

آغاز مناظره که وظیفه‌ی ترسیم فضای مورد نظر را به عهده دارد، در مناظرات پروین، گاه کوتاه و در حد یک مصراع است؛ مثلاً در مناظره‌ی مست و هوشیار (۱۳۶۲، ۳۷۴) که شاعر در مصراع اول، فضا و موقعیت نمایش مشخص می‌کند، «محتسب مستی به ره دید و گریبانش گرفت.» و نیز در گنج ایمن (۱۳۶۲، ۳۵۷)، فضای مناظره در مصراع اول ترسیم شده است: «تهاد کودک خردی به سر ز گل تاجی» و پس از آن بدنه و متن اصلی آغاز می‌شود.

در بعضی دیگر، چندین بیت در آغاز می‌آید تا شاعر بتواند با شرح بیشتری فضای مناظره را در نظر خواننده مجسم کند؛ مثلاً در مناظره‌ی «گوهر اشک» (۱۳۶۲: ۳۶۳) چهار بیت آغازین، بیانگر فضا و موقعیت مناظره است. از مجموع ۱۰۴ مناظره‌ی پروین، ۲۳ مناظره، دارای مقدمه است و تعداد ابیات این قسمت از مناظره، بین یک مصراع تا ۲۷ بیت است.

• بدنه‌ی مناظره

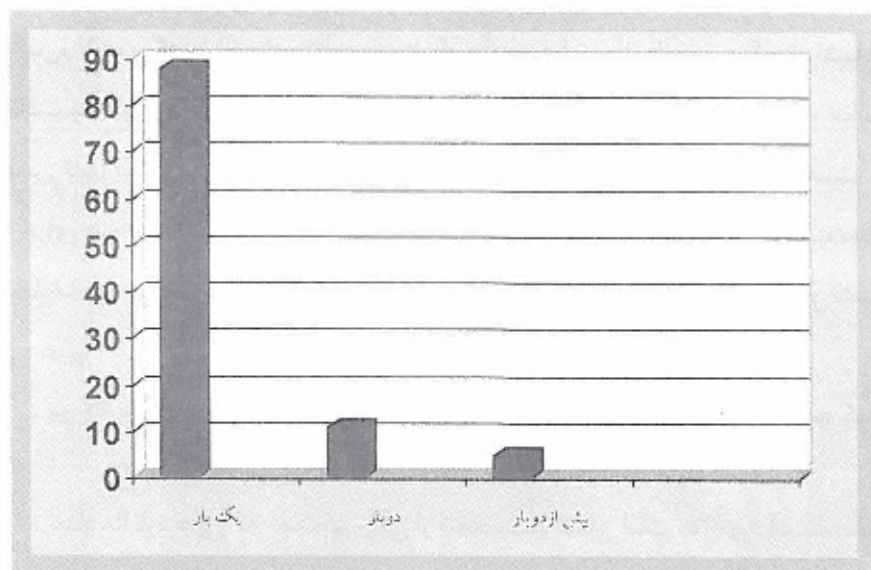
بدنه‌ی مناظره، دیالوگ و مباحثه‌ای است میان دو طرف مناظره، که معمولاً شاعر در نوبت‌های متعددی به هر کدام از آن‌ها، فرصت ابراز عقیده می‌دهد. در بعضی

مناظره‌ها این فرصت‌ها بسیار کوتاه است و مرتب مبادله می‌شود؛ مثلاً در مناظره «خسرو و فرهاد» نظامی، نوبت‌های مناظره در هر مصراع تغییر می‌کند، اما در اغلب مناظرات پروین، به هر کدام از طرفین، تنها یک بار فرصت سخن گفتن داده می‌شود و مناظراتی که رد و بدل مکالمات متعدد باشد و طرفین فرصت کلام یا حضور دوباره داشته‌باشند، اندک است و به نظر می‌رسد که پروین با این شیوه می‌کوشد یک طرفه به قاضی برود، و یکی از دو طرف مناظره را بدون داشتن فرصت دفاع محکوم نماید. سیاوش حق جو عقیده دارد: «در مناظرات پروین، شخص اول - غالباً همیشه حرفی نامربوط می‌زند، همیشه مشکلی دارد، همیشه در اشتباه است؛ آن گاه شخص دوم در سکوت طولانی وی، به جوابش بر می‌خیزد و همیشه مربوط و سنجیده حرف می‌زند، زیرا استدلال می‌کند و همیشه منطقی‌تر است و اوست که متن را به پایان می‌برد و اگر هم گاه به این افتخار نائل نگردد، نویسنده که پشت نقاب او مخفی است، نقاب را کنار می‌گذارد و به صورتی آشکار به تصمیم نظر او بر می‌خیزد و دیگر هرگز مجال به آن آغاز کننده مجازی نمی‌دهد که باری اگر حرفی دارد، بزند» (حق جو، ۱۳۸۷: ۴).

با بررسی ۱۰۴ مناظره‌ی پروین در می‌یابیم، در ۸۸ مورد، هر کدام از دو طرف مناظره، تنها یک بار و در ۱۱ مورد، دو بار و در ۵ مورد، بیش از دو بار نوبت و فرصت اظهار نظر دارند؛ به عبارت دیگر، در نزدیک به ۸۵٪ مناظرات پروین، هر کدام از دو طرف مناظره، تنها در یک نوبت سخن می‌گویند و این نشانگر آن است که شاعر، بیش از آن که بخواهد، دو طرف مناظره را در فضا و شرایطی واقعی قرار دهد، که بارها فرصت دفاع از خود را داشته باشند، به بیان نظرات و عقاید از پیش تعیین شده‌ی خود می‌پردازد.

این ویژگی مناظرات پروین در نمودار زیر نشان داده شده است:

یک بار	دو بار	بیش از دو بار
۸۸	۱۱	۵

شخصیت‌پردازی، یکی دیگر از عناصر مهم بدنه‌ی مناظره است، که شاعر با روپارویی شخصیت‌ها، و برقراری یک مباحثه‌ی نمایشی و تخیلی، اندیشه و نظر خود را به صورت غیر مستقیم بیان می‌کند. انتخاب شخصیت‌ها، به طبیعت و ویژگی‌های روانی شاعر یا نویسنده مرتبط است و معمولاً بیانگر علایق و گرایش‌های درونی اوست. هر چند که شاعر در انتخاب نوع ادبی، قالب و وزن شعر ممکن است، تحت تأثیر دیگران باشد، اما بعضی ویژگی‌ها را در هر سخنی می‌توان یافت که خاص آن گوینده یا شاعر باشد. یکی از این ویژگی‌ها انتخاب نوع شخصیت‌های

مناظره یا نمایش‌نامه است که اغلب به صورت ناخودآگاه از علایق و طبع شاعر یا نویسنده نشأت می‌گیرد.

در بررسی شخصیت‌های مناظرات پروین، نتایجی به دست آمد که بیانگر طبع لطیف و روحیه‌ی زنانه‌ی وی است. کاراکترهایی چون غنچه، گل سرخ، بنفشه، نرگس، لاله، برگ، شاخه، بوستان، شب‌نم، ابر، آب، بلبل، بط، طوطی و کبوتر نشانگر لطافت و پاکی روح زیبا هستند این شاعر است و عناصری چون نخ، سوزن، ماش، عدس، تابه، سیر، پیاز، گوهر و الماس حاکی از روحیه‌ی زنانگی و مادرانه‌ی اوست.

برای دریافت اندیشه و تفکر پروین، به محاسبه‌ی آماری ویژگی‌های شخصیت‌های مناظرات او می‌پردازیم و اطلاعات مستخرج را در قالب جدول و نمودار زیر نشان می‌دهیم:

- در ۲۷ مناظره یکی از شخصیت‌ها ایستاست. مانند پایه و دیوار، گوهر و سنگ، کوه و کاه.

- تعداد مناظره‌هایی که دست‌کم، یکی از شخصیت‌ها انسان است، ۲۵ مورد است، مانند محتسب و مست، عاقل و دیوانه، پیر و جوان.

- در ۲۴ مناظره از مناظرات پروین، یک سوی مناظره انواع گل، برگ یا شاخه است؛ مانند مناظرات نرگس و لاله، غنچه و گل، بلبل و گل سرخ.

- مناظره‌هایی که حداقل یکی از شخصیت‌های آن‌ها حیوانات و حشرات است، ۲۰ مناظره است. مانند مور و طاسک، گرگ و سگ و موش و گربه.

- در ۲۰ مناظره، یکی از شخصیت‌ها پرنده است. مانند گل و بلبل، جغد و طوطی و کبوتر و زاغ.

- تعداد مناظراتی که حداقل، یک سوی مناظره وسایل زنانه، مانند شانه و آئینه و زیورآلات، مانند گوهر و الماس می‌باشد ۹ مناظره است؛ مانند مناظرات آینه و شانه، مرغ و گوهر، کرباس و الماس.

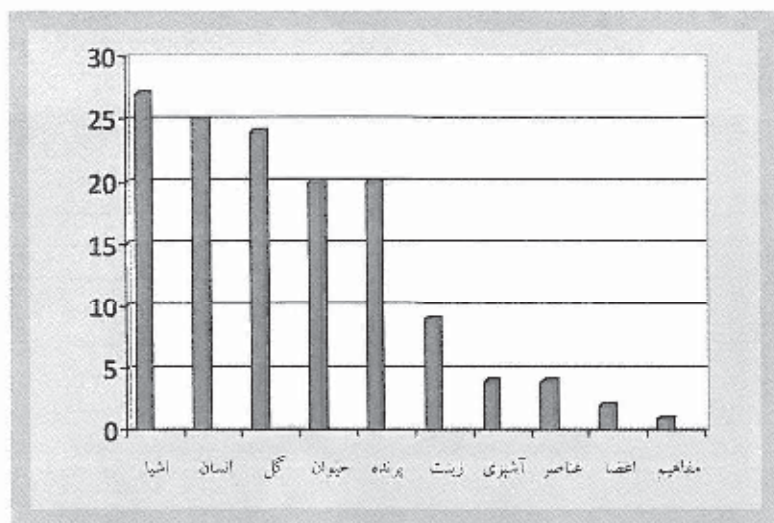
– مناظره‌هایی که یک طرف آن‌ها، لوازم پخت و پز و آشپزخانه و بشکن‌هاست. مانند سیر و عدس و ماهی تابه است، ۴ مورد می‌باشد، مانند مناظرات عدس و ماش، سیر و پیاز، نخود و لوبیا.

– در ۴ مناظره هم عناصر اربعه شخصیت‌های مناظره هستند؛ مانند خاک و باد، آب و آتش و آب و گل.

– در دو مورد، طرفین مناظره اعضای بدن انسان هستند. مانند مناظرات موی سفید و سیاه، مردمک چشم و مژگان.

– تنها در یک مناظره (امید و نومیدی)، شخصیت‌های مناظره، مفاهیم می‌باشند.

مفاهیم	اعضای بدن	عناصر چهارگانه	وسایل آشپزخانه	وسایل زینت	پرنده	حیوانات و حشرات	انواع گل	انسان	اشیا
۱	۲	۴	۴	۹	۲۰	۲۰	۲۴	۲۵	۲۷

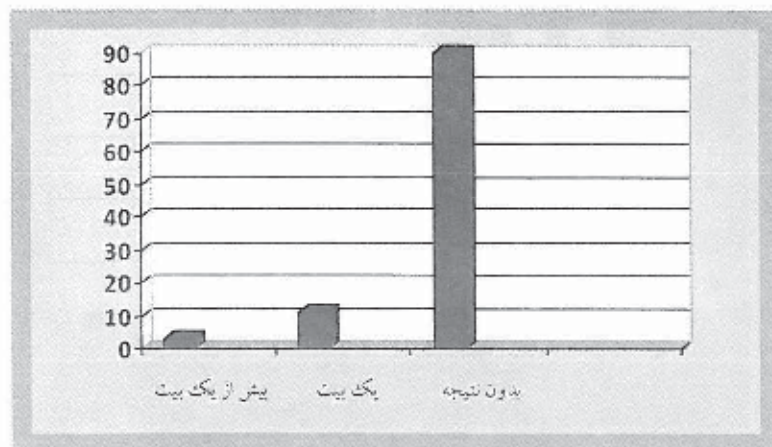

• پایان مناظره

شاعر در بدنه‌ی مناظره حرف و نظر خود را از زبان شخصیت غالب مناظره، به صورت غیرمستقیم بیان می‌کند و علاوه بر آن در راستای تثبیت و تحکیم عقیده‌اش و کمک به درک خواننده، معمولاً در قالب نتیجه‌ی منطقی، به بیان مستقیم عقیده و انتقال پیام خود می‌پردازد.

با بررسی مناظرات پروین درمی‌یابیم، که در ۱۱ مورد، نتیجه در یک بیت بیان شده است و در ۳ مناظره بیش از دو بیت یا بیشتر از آن به عنوان نتیجه‌گیری آمده‌است، ولی شاعر در ۹۰ مورد ترجیح داده‌است، که در روند درک و فهم خواننده دخالت مستقیم نداشته‌باشد و به فهم و شعور او احترام بگذارد و اجازه دهد که خود به نتیجه‌گیری لازم برسد، هر چند در جریان مناظره، به صورت غیرمستقیم، عقاید خود را ابراز می‌دارد.

بدون نتیجه‌گیری	یک بیت نتیجه	بیش از یک بیت نتیجه
۹۰	۱۱	۳

نتیجه‌گیری

مناظره در ایران، قدمت زیادی دارد و شاعرانی چون اسدی، نظامی، سعدی، خواجه، در این نوع ادبی طبع‌آزمایی کرده‌اند. از شاعران معاصر، ملک‌الشعرای بهار و پروین اعتصامی به مناظره‌سرایی گرایش داشته‌اند. با این وجود، پروین اعتصامی در این نوع ادبی شهرت زیادی یافته است، به طوری که نام او با واژه‌ی مناظره همراه گشته است. در بررسی‌های نگارندگان، تمام مواردی که حاوی گفتگویی دوطرفه بودند، مناظره محسوب شدند و بدین ترتیب، تعداد مناظرات پروین ۱۰۴ مورد تشخیص داده‌شد. که در سه قالب قطعه، مثنوی و قصیده سروده شده‌اند.

ساختار مناظرات در سه بخش آغاز، بدنه و پایان مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد، که پروین فضای مناظره و داستان را در یک یا چند بیت ترسیم می‌کند. این فضا سازی که گاه در حد یک جمله و نیم مصراع است، آغاز مناظره و فضا سازی داستان به شمار می‌آید.

در بخش بدنه، شاعر به شخصیت‌پردازی داستان می‌پردازد و دو سوی مناظره، تفکرات خود را بیان می‌کنند. یکی از ویژگی‌های مناظرات پروین این است، که شخصیت‌ها به طور کافی فرصت تبادل نظر ندارند و در اغلب موارد هر کدام تنها یک بار عقیده‌ی خود را ابراز می‌کنند. شخصیت‌های مناظرات پروین علاوه بر انسان‌ها، اشیا و جانوران، اغلب انواع گل‌ها، وسایل زینتی و اسباب آشپزخانه است، که گویای روحیه‌ی لطیف و زنانه‌ی شاعر است.

از ویژگی‌های دیگر مناظرات پروین این است، که شاعر در بخش پایانی، کم‌تر به نتیجه‌گیری مستقیم می‌پردازد و به جای آن، اجازه می‌دهد، خواننده خود از خلال گفتگوها به نتیجه برسد، تا هم به فهم و شعور خواننده توهین نکرده باشد و هم پیامش تأثیر بیشتری داشته‌باشد.

کتاب نامه

۱. اعتصامی، پروین، (۱۳۶۲)، دیوان شعر، به کوشش منوچهر مظفریان، تهران: علمی.
۲. حق‌جو، سیاوش، (۱۳۸۹)، نگاهی تازه به مناظره و پروین، زبان و ادبیات فارسی، تهران، (آریا ادیب)، صص ۸-۱.
۳. دهخدا، علی اکبر، بی‌تا، لغت‌نامه، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۴. رزمجو، حسین، (۱۳۸۵) انواع ادبی و آثار آن در زبان فارسی، مشهد: دانشگاه فردوسی.
۵. شمیسا، سیروس (۱۳۷۴) انواع ادبی، تهران: فردوس.
۶. فلاح، غلامعلی، (۱۳۸۷)، جایگاه فن مناظره در شاهنامه فردوسی، نشریه علمی-پژوهشی گوهرگویا، شماره‌ی ۵۵، ص ۱۵۲.
۷. کوشش، رحیم، (۱۳۸۵)، پروین، سنت و نوآوری، فصل نامه ادبیات فارسی، سال سوم، ش ۸۵، ص ۵۲.
۸. معین، محمد (۱۳۷۶) فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر.

9. Cartlidge, Neil. (2001) *The Owl and the Nightingale*. Exeter, Devon: University of Exeter Press.

10. Conlee, John W. (1991) *Middle English Debate Poetry: A Critical Anthology* East Lansing: Colleagues Press.

11. Garbaty, Thomas J (1984) *Medieval English Literature*. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press, Inc.

12. Herodotus (2010) *Histories*, the 1920 translation of A. D. Godley, pax Librorum.

13. Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2007) Stanford university.

14. Tafazzoli, Ahmad, DRAXI Ī ĀSŪRĪG. *Encyclopaedia Iranica*.